

ФУНКЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ ІНВЕРСИВНИХ ДИСКУРСИВНИХ ФРАГМЕНТІВ В УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИХ КОРЕФЕРЕНТНИХ ПАРАХ МОДЕРНІСТИЧНОГО ТЕКСТУ

Орест Толочко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000,
orest.tolochko@lnu.edu.ua*

Дослідження виразності різномовних художніх дискурсивних фрагментів у межах кореферентних пар не втрачає актуальності в сучасному мовознавстві. Зокрема, звернено увагу на важливість врахування літературно-жанрових параметрів досліджуваних текстів. Модернізм (та його відгалуження *урбанізм*) мають особливий естетичний вимір та суперечливий погляд на зображувану дійсність. Мета статті – зіставити українсько-англійські емотивно марковані інверсивні макроречення в тексті модерністського роману В. Підмогильного “Місто”, який є зразком урбаністичної прози, та його англійському варіанті. У дослідженні українсько-англійських кореферентних пар необхідно враховувати ізоморфні та аломорфні параметри зіставлюваних мов, застосовуючи лінгвістичні методи та іманентно-трансцендентний підхід. У романі В. Підмогильного інверсію вжито для наголошення концептуально значущої мовної одиниці і розкриття психо-емоційного стану персонажа у сприйнятті себе та середовища свого перебування за допомогою актуалізації художньої деталі та “одивнення” дійсності. Використання наявних та доцільних засобів виразності у кожній із зіставлюваних мов уможливить адекватне сприйняття різномовних текстів реципієнтами.

Ключові слова: інверсія, інгерентна та адгерентна експресивність, зіставлення, кореферентна пара, ізоморфні та аломорфні риси, дискурсивний фрагмент, стилістична маркованість.

Вступ. Дослідження стилістичних параметрів художніх текстів у зіставному вимірі не втрачає актуальності, зокрема, коли йдеться про міжмовні кореферентні пари інверсивних контекстів, оскільки останні (у поєднанні з іншими різнорівневими експресивно маркованими елементами) творять виразність звучання та детермінують сприйняття тексту різномовними реципієнтами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потенціал емотивної виразності інверсивних речень уповні виявляється лише у поєднанні з інгерентно та адгерентно експресивними різнорівневими одиницями у структурі мікро- та макроконтраксту, а також цілого тексту. Синтаксичний аналіз речень в аспекті зіставлення компонентів кореферентних різномовних пар може слугувати лише засобом встановлення адекватності міжмовних відповідників, які можуть маніфестувати інваріантне значення відповідних структур на формально-синтаксичному рівні, не вказуючи при цьому на

їхню тотожність на логіко-граматичному рівні [13]. Б. Ю. Норман обґрунтовує той факт, що конкретне висловлювання пов'язується у свідомості мовця з певною синтаксичною моделлю. Якщо вказану модель порушено (зокрема змінено порядок розташування елементів висловлювання) (О. Т.), зазначають, що це був свідомий вибір мовця задля досягнення певного комунікативного ефекту [8, с. 150].

Для встановлення функційно-текстових параметрів визначення ступеня відповідності різномовних еквівалентних фрагментів доцільно уточнити суть низки понять: зокрема, *варіант* визначається як вияв одного і того ж значення, тобто видозміна будь-якої одиниці, яка незалежно від усіх змін є сталою; *інваріант* – це “абстрактне позначення” однієї суті, на відміну від конкретних її модифікацій, значення одиниць, що варіюється як необхідна умова тлумачення й опису варіантів [12, с. 182]. У парадигмі нашого дослідження одним з ключових понять є *корелативність*. Н. В. Гуйванюк визначає цей термін як “номінативно-функціональна співвіднесеність синтаксичних одиниць” [3, с. 8]. О. О. Селіванова розглядає *корелативність* як “сміслові зв'язки ототожнення різних позначень одного референта в тексті” [20, с. 309]. *Референт* – це “фрагмент дійсності, закріплений за мовною одиницею” [3, с. 21–23].

Мета статті – зіставити українсько-англійські емотивно марковані інверсивні макроречення в англійському та українському текстах, з'ясувати різнорівневі чинники експресивності корелативних контекстів у художньому тексті з урахуванням ізоморфних та аломорфних рис у системах зіставлених мов.

Матеріалом дослідження обрано модерністський роман В. Підмогильного “Місто” як зразок *урбаністичної прози* та його англійський цільовий варіант. О. Т. Бандровська стверджує, що методологія дослідження естетичного Модерну повинна враховувати той факт, що поряд із розвитком магістральних художніх тенденцій у мистецтві зароджуються, розвиваються й поступово поглиблюються такі явища, що виходять з інших, часто протилежних позицій [1, с. 81–82]. В європейських літературах, як зазначає С. Д. Павличко, урбанізм асоціюється з модернізмом. Перетворення сільської культури в міську остаточно не завершилося. У ставленні до міста було відображено позицію митця, а дискурс міста у цьому творі позначений глибоким і болісним конфліктом [9, с. 210–211].

Однією з основних характеристик речення є бінарність його структури. Принцип лінійного розгортання речення має більше значення в англійській мові порівняно з українською, де характер лінійного розташування членів речення не відіграє універсальної ролі, вказуючи, що відносно розмаїття синтаксичних схем може обмежуватися прагматичними та комунікативними функціями [10, с. 305–306]. Порядок слів належить до так званих *необмежених універсалій*, тобто є однією з тих категорій, за якими можна досліджувати та класифікувати мови різних типів. Вважається, що цікавішим є дослідження імпліцитних універсалій, оскільки вони вивчають залежність між двома повністю незалежними їхніми параметрами. Для дослідження порядку слів необхідне виділення *домінантної схеми* у зіставлених мовах [16, с. 47–54]. К. Джеймс, розглядаючи лінгвістичні аспекти контрастивного аналізу, виділив мікротамакролінгвістичний рівні. Перший рівень пов'язується із зіставленням засобів вираження категорії певного рівня; другий передбачає зіставлення такої категорії у

межах широкого ситуаційного контексту, загалом розкриваючи її інформативну та комунікативну функції [17, с. 12]. Інверсія наділена експресивною маркованістю у двох мовах, оскільки вербалізовані ефекти як ніякі інші емоції розкривають семантичний світ комунікантів (письменника та реципієнта). Психолінгвістичні основи мовленнєвої експресії розкриваються за реалізації емотивної, волюнтативної та естетичної функції мови, що підпорядковані її комунікативній функції [14, с. 20]. На думку З. Г. Коцюби, “синтаксис виявляє глибинніші зв’язки, ніж елементи інших рівнів мовної структури і повніше відображає специфіку мови” [5, с. 9]. В українській мові порядок слів, передовсім, пов’язується із змістовою чіткістю, виразністю, ритмомелодійною й стилістичною тональністю фрази (висловлювання) [4, с. 115].

Методологія дослідження. У дослідженні застосовано методи *контекстуального аналізу*, що дав змогу здійснити аналіз безпосередніх фрагментів художнього тексту на основі розгляду функціонування та взаємовпливу одиниць у мовленні з опертям на принципи *дистрибутивного аналізу* (врахування позиції мовної одиниці через її “оточення”). Елементи концептуального аналізу спрямовані на розкриття змісту інверсивно наголошеного компонента висловлювання [11]. *Стилістичний аналіз* тексту пов’язують з його лінгвістичним аналізом, з виокремленням прикмет стилю. Емотивність, як текстова категорія, підпорядкована інформативності або модальності, виражає емоційне ставлення до адресата, його функції в тексті, дійових осіб, ймовірні емоції реального чи модельованого авторською свідомістю читача щодо описуваних подій, явищ, персонажів, їхньої поведінки, й актуалізується за допомогою заряджених текстових компонентів (*емоціогенних маркерів*). За відсутності емоційно заряджених одиниць у семантичній структурі текст може містити *глибину імпліцитну емотивність* [20, с. 151]. Стиль як парадигмальна ознака мовленнєвої системи пов’язаний з організацією мовних засобів та принципами їхнього відбору та інтеграції у мовлення [20, с. 695]. У процесі стилістичного аналізу необхідно виявляти, як і що використовують для того, щоб донести до читача зміст твору у всій повноті його смислових та стилістичних відтінків [18]. Зіставляючи міжмовні кореферентні пари, необхідно вказати й на іманентно-трансцендентний підхід. Охоплюючи слова та словосполучення різних типів, ключову увагу зосереджують на семантичній площині, не торкаючись плану вираження останніх так, що контекстуальне зіткнення відмінних за значенням одиниць або їхніх окремих лексико-семантичних чи фразеосемантичних варіантів породжує нові смисли. Такий контекстуальний семантичний контраст може охоплювати дві або більше одиниці [15].

Результати дослідження та їхнє обговорення. Наведемо уривок з досліджуваного українського тексту: *Вогонь! Він знав його так добре, бо вогнем були позначені цілі доби його життя. Чи не це полум’я гріло його дитиною вночі на пасовиську серед лячної темряви, де жили страхи й вовкулаки? Чи не в огнище втупивши очі, лежав він повстанцем-юнаком, спочиваючи після кривавих пригод на взліссі, де стовбури здавались ворожою чатою? І тепер, у нових боях, споглядає він на це буяння тепла осінньої ночі серед міста ще незнамого, не здобутого, де криються, може, більші небезпеки, ніж витвори дитячої уяви та військові супротивники! А на відповідь їм палахкотів його внутрішній огонь та непоборна сила життя, що гасне тільки з останнім подихом*

людини, той чарівний ліхтар людського пориву, що зводить на екран майбутнього високості, кладучи тінь на драговину, і кличе голосом пророчим у нові і нові походи по золоте, хоч і бараняче руно [23, с. 14]. У цьому уривку ключовим концептом є ВОГОНЬ, який вербалізується через синонімічні варіанти *огонь, огнище, полум'я*, що вживаються як у прямому, так і в переносному значеннях та у різних синтаксичних функціях. У двох з наведених речень, що мають форму риторичних питань та є адгерентно експресивними, слово вживається у прямому значенні – “джерело тепла”. Однак кульмінаційним у наведеній частині дискурсу є вживання цієї лексеми у переносному значенні “внутрішній вогонь”, “душевне піднесення, натхнення” [21, т. 1, с. 715], що символізує життя як у фізичному, так і духовному аспектах та має “*благодійну та очищувальну силу та дає стимул розвитку*” [19, с. 104], порівнюючись з “*чарівним ліхтарем людського пориву*”. Емотивність наведеного дискурсу доповнюється засобами стилістичного рівня – метафоризованими словосполученнями *страхи жили, внутрішній огонь зводить на екран майбутнього високості, кладучи тінь на драговину, кличе голосом пророчим у нові і нові походи по золоте, хоч і бараняче руно*, епітетними конструкціями *лячна темрява*, з постпозицією прикметника – *голосом пророчим, міста ... незнаного, не здобутого*, а також у складі метафори *чарівний ліхтар людського пориву*. Особливого емоційного колориту додає вживання міфологем *вовкулаки та золоте руно*.

Розглянемо англійський варіант тексту: *Fire! He knew it well, because it had marked entire eras of his life. Was it not these flames that had warmed him while grazing the herd on the fields as a child, when the nighttime shadows were dense with ghosts and goblins? Was it not into the fire that he directed his eyes as a young rebel resting after bloody events at the forest's edge where the tree trunks seemed to be a party of enemy scouts? And now, in the new battles, he was observing this flowing warmth on an autumn night in this city, still unknown, unconquered, where perhaps lay hidden even greater dangers than those of a child's imagination or an armed enemy. But, in answer to them, an internal fire burnt within him, an indomitable life force that could not be extinguished until the last breath was drawn, the magic lantern of human aspiration that fills the screen with dramatic heights and leaves the swampy lowlands in its shadows, its prophetic voice appealing for ever more and more quests to find the golden, albeit ovine fleece* [24, с. 33]. Зосередимось, передовсім, на встановленні ступеня відповідності між двома різномовними текстами. Синтаксичний рівень зіставлених уривків значною мірою відмінний, зважаючи на аломорфність граматичних систем зіставлених мов; він наділений меншим ступенем виразності в українській мові через більшу частотність та відносну вільність вживання, адже інверсивний порядок слів становить своєрідну структурно-конотативну реалію у системі англійської мови, наділяючи дискурсивний фрагмент емотивним колоритом. У багатьох випадках навмисне порушення синтаксичної та комунікативної структур речення здатне призвести до його неналежної інтерпретації та сприйняття. Виразність цільового тексту здебільшого зумовлена різномовними емотивними чинниками, що не порушують норм цієї мови. На рівні синтаксису – це збереження риторичних питань, які, стосуючись ключової концептуальної одиниці (лексеми *fire*) [19, с. 702], підкреслюють фізичну та духовну значущість цього поняття у житті головного героя. Стилістична відповідність зіставлених текстових фрагментів значною мірою досягається через використання

засобів різних мовних рівнів, зокрема лексичного. Йдеться про інгерентно та адгерентно експресивні словосполучення, які можна вважати еквівалентними українському тексту, метафоризовані, та епітетні конструкції: *an internal fire burnt within him, indomitable life force, the magic lantern of human aspiration, the magic lantern of human aspiration, prophetic voice, quests to find the golden, albeit ovine fleece*.

Багатоликий образ міста у романі досягається через певну фрагментарність опису окремих його елементів для творення загальної картини: *Це була книжка про місто, що засинає, місто, що спить, про місто, що живе вночі чудернацьким темним життям. На сторінках її майже без рими, але гострими пружинистими рядками проходили пізні засідання уряду, палкі мрії закоханого, примарні постаті злодіїв, спокій ученого кабінету, освітлені танки театрів, вулична любов, казино, невпинні заводи, вокзал. Телеграф, ліхтарі й міліціонер на розі* [23, с. 215]. У наведеному уривку ключовим концептом є *МІСТО* як щось “окремішне, огорожене” (що часто протиставляється *СЕЛУ*), яке персоніфікується, становлячи *онтологічну метафору* як категорію, що відображає аспекти людського буття та досвіду, виділяючи окремі характеристики та формуючи певний простір, що живе за своїми законами [7, с. 49–58]. У другому з наведених речень вжито інверсивний порядок слів з наголошенням підметових конструкцій у функції реми. Джерелом експресивності цього речення є створення зевгматичного ефекту через організацію компонентів висловлювання, за допомогою чого подається “калейдоскоп” життя міста, створюється враження його “строкатості” й досягається образність художнього мовлення. У цьому випадку експресивність спричиняється нестандартним поєднанням слів, творенням емотивності тексту. У нашому випадку емоціогенними маркерами є суб’єктні словосполучення. Проте, як і у попередніх випадках, емотивність наведених висловлювань визначається також їхнім лексичним рівнем – наявністю метафоризованих (*місто ... засинає, місто ... спить, місто ... живе вночі чудернацьким темним життям, спокій ученого кабінету, палкі мрії закоханого*) та епітетних (*гострими пружинистими рядками, чудернацьким темним життям, палкі мрії (закоханого), примарні постаті (злодіїв), вулична любов, невпинні заводи*) конструкцій.

Англійський відповідник *It was a book about the city, the city in darkness, the city asleep, the city that lives a magical life at night. On its pages with almost no rhymes but with sharp, taut lines of verse, unfolded interminable meetings of the government, the passionate dreams of the love-stuck, the shadowy figures of thieves, the serenity of a scholar’s study, the illuminated vestibules of theatres, lovers on the streets, the casino, non-stop factories, the train station, the telegraph office, streetlights and policemen on the corner* [25, с. 174–175] загалом відображає смислово-стилістичну канву українського тексту. У зіставлених фрагментах перші два наведені речення становлять своєрідну *пресупозицію* [20, с. 589], що повніше розкриває зміст наступного речення, яке в українському тексті є інверсивним із наголошеними рематичними суб’єктними елементами. Наступні номінативні речення українського дискурсу можна вважати адгерентно експресивними та такими, що доповнюють змістову канву наведеного уривку. Англійський варіант загалом зберігає синтаксичну модель українського фрагмента з інверсією рематичних суб’єктних компонентів, однак номінативні речення українського тексту введено

в структуру англійського речення у функції рематичних суб'єктних елементів, що відповідає смисловому наповненню еквівалента. Стилистично-образна канва зіставлених елементів кореферентної пари вдало доповнюється інгерентними та адгерентними засобами лексичного рівня, що доволі вдало увиразнюють специфіку ідіостилію письменника в українському та англійському текстах.

У романі В. Підмогильного *одивненість* тексту, окрім того, що слугує вагомим чинником його увиразнення, становить засіб вираження оцінного ставлення персонажа до середовища та розкриття власного емоційного стану. В аналізованому творі місто (зокрема Київ) є не лише топонімом, у якому відбувається дія. Однією зі специфічних рис художніх текстів є одивнення як лінгвальні, комунікативні та психо-когнітивні прийоми представлення форми і змісту із навмисним порушенням усталених мовних норм мовної, комунікативної, та формальної організації конкретного тексту з метою створення нових текстових комунікативних смислів, уведення в текст нових елементів “інших світів” [2, с.15–16]. Прикладом певної одивненості слугує контекст: *Повз нахабні двері пивниць, звідки линула п'яна музика, повз арку, що скликала до лото, й крокодилачу голову над входом до казино він минав окриккомком і змінивши ходу на пустинній увечері ділянці Хрещатика між майданом Комінтерну й схилом вул. Революції, де тільки самотні повіі туляться під темними танками. Позаду шумів Хрещатий Яр, праворуч линула музика з Пролетарського саду, ліворуч шелестів людськими тінями Володимирський горб. І трамваї тут не здавались такими настирливими* [24, с. 41]. Наведений уривок передає не надто позитивні суб'єктивні враження героя твору від прогулянки вечірнім Києвом. У низці речень з інверсивним порядком слів, перше з яких доповнюється підрядною частиною, подано доволі детальний опис та характеристику місця. Таким чином формується цілісний образ міста, багато в чому непередбачуваного та чужого для головного героя твору. Інверсивно наголошені компоненти становлять своєрідні фокуси емпатії в межах висловлювань та контексту. У певних частинах дискурсу ці елементи разом із іншими компонентами дискурсу формують інгерентно експресивні епітетні та метафоризовані конструкції; деякі з них можна вважати одивненими. Лексичне наповнення цих структур творить їх виразність, зокрема: *п'яна музика, нахабні двері*. З їхньою допомогою актуалізується пейоративна конотація, через яку герой твору виявляє своє невдоволення середовищем, однією з ключових характеристик якого є шум, а отже – неспокій. У першому реченні це ілюструє експресивно маркований вислів *линула п'яна музика*; у другому наведеному висловлюванні наявність шуму актуалізується у метафоричному вислові *шумів Хрещатий Яр*, а також одивненій метафоризованій конструкції з порівняльним компонентом *шелестів людськими тінями Володимирський горб*. Останнє наведене, також одивнене, речення *І трамваї не здавались тут такими набридливими* органічно доповнює виразне звучання поданої частини дискурсу.

Англійський текст як компонент кореферентної пари зосереджено на переданні смислових та емотивно-стилістичних відтінків наведеного уривку, передовсім, для розкриття психо-емоційного стану персонажа та творення цілісного образу чужого та незнайомого йому міста: *Past the greedy doors of beer-cellars from which drunken music blared onto the street, past the archway that enticed people to the loto-hall and the crocodile head over the entrance to the casino, he walked by the Regional Executive Committee building*

and slowed down. In the evening, the section of Khreshchatyk, between Komintern Square and Revolution Street was a desert, where only lonely prostitutes could be seen passing the time beneath the dark verandas. Behind the valley Khreshchatyk was abuzz. On the right came music from the Proletarian Garden. On the left, human shadows were rustling on Volodymyr Hill. Even the streetcars here seemed less intrusive [24, p. 35]. Синтаксична структура англійського тексту відмінна, зважаючи на аломорфні риси зіставляваних мов, проте смислово-стилістична канва зіставляваних текстів загалом збережена. Одвіненість оригінального тексту присутня у цільовому тексті в буквально переданих метафоризованих та епітетних конструкціях: *the greedy doors of beer-cellars, drunken music blared onto the street, Khreshchatyk was abuzz, human shadows were rustling on Volodymyr Hill, the streetcars here seemed less intrusive*. Як і в українському тексті, вони створюють враження “незвичності”, увиразнюючи емотивну канву наведеної художньої дійсності.

У зіставляваних текстах значна роль належить художнім деталям, які, як стверджує В. А. Кухаренко, функціонують на рівні цілого тексту, актуалізуючись у системності (за участю всієї художньої системи), становлячи потужний “сигнал образності, що пробуджує у читача не тільки співпереживання з автором, але власні творчі прагнення” [6, с. 117]. В українському художньому тексті художня деталь також значуща як засіб розкриття характерів героїв та зображуваної ситуації загалом. У поданому контексті йдеться про обставини життя колишнього гімназійного вчителя: *Кімната його являла дивний збіг найрізноманітніших речей, що, ніби, рушивши з різних покоїв, зсунулись сюди від жаху й тут закам’яніли. А як їм абсолютно бракувало місця, то стояли вони чудною юрбою попід стінами й просто серед хати. Широке двоспальне ліжко визирало краєм з-під куцої ширми, впираючись головами в шафу на книжки, де замість колишнього скла сумно темнів брунатний кордон. Поруч шафи, одбираючи їй змогу вільно відчинятись, стояв великий горорізьблений буфет, прихилившись верхівкою до стіни, що без неї втратив би рівновагу. Далі під вікном праворуч тулилась повна нот етажерка, хоч піано в хаті не було. Косяком до вікна, трохи заслоняючи його своїм краєм, пишалась струнка дзеркальна шафа – єдина річ, що зберегла свою незайманість і чистоту. Симетрично до грандіозного ліжка навпроти височів потертий турецький диван, а на його широкій спинці, що кінчалась угорі довгастою дерев’яною площинкою, самотньо підносив до стелі свій рупор грамофон, оточений з боків рівними купами платівок* [23, с. 35–36]. Наведений уривок тексту становить низку синтаксичних конструкцій, компоненти яких поєднані підрядним, сурядним та безсполучниковим зв’язком. У деяких з них вживається інверсивна структура з наголошенням підметів у функції реми разом із реченнями-рemarkами та дієприслівниковими зворотами, що їх стосуються. За допомогою цих синтаксичних конструкцій подається додаткова характеристика, а також твориться загальна тональність оповіді. Емотивний колорит її значною мірою реалізується експресивно маркованими засобами лексичного рівня – метафоричним порівнянням кімнати із дивним збігом найрізноманітніших речей та персоніфікацією предметів побуту *що, ніби, рушивши з різних покоїв, зсунулись сюди від жаху й тут закам’яніли*, а також у словосполученнях *ліжко визирало, сумно темнів брунатний кордон, тулилась повна нот етажерка, пишалась струнка дзеркальна шафа – єдина*

річ, що зберегла свою незайманість і чистоту, самотньо підносив до стелі свій рупор грамофон. Поданий уривок свідчить про бідність і брак естетичного смаку у помешканні, вказує на негативну іронічну його оцінку головним героєм. Експресивність поданих речень досягається через нестандартне поєднання компонентів стилістично маркованих елементів, увиразнюючи окремі художні деталі та створюючи образність на рівні цілого тексту.

Розглянемо тепер англійський відповідник: *The room presented a strange collection of the most diverse things, which seemed to have come from various other rooms, huddled here in terror, and become petrified. Since there was absolutely not enough room for all of them, they stood in an odd crowd along the walls or simply in the middle of the floor. The edge of the wide bed peeked out from under a short screen. Its head abutted a bookcase, in which faded brown cardboard covered the panels where glass had once been. A large wooden sideboard with high relief carving stood next to the bookcase and prevented its doors from opening properly. The top of the sideboard leaned against the wall, without which it would lose its balance. Farther along the wall, under the window, were shelves full of sheet music, although there was no piano in the house. At an angle to the window, which was partially obscured by its edge, stood a tall mirrored wardrobe, the only thing that retained its original, clean appearance. On its wide back, topped with a long wooden surface, a gramophone, surrounded on both sides by even piles of records, raised its lonely horn towards a ceiling* [24, с. 30]. Відмінності цільового тексту на синтаксичному рівні детермінуються передовсім аломорфними параметрами зіставлюваних мовних систем. У наведеній кореферентній парі в англійському тексті прямиий порядок слів, що, однак, жодною мірою не порушує смислово-комунікативної структури цільового відповідника. Збережене поєднання його семантичних компонентів, що не позбавлені рис *незвичності*, дає змогу стверджувати про відповідність емотивно-стилістичної канви зіставлюваних текстів, а отже, повноти сприйняття реципієнтами.

Інтер'єр та вигляд житла може вказувати не лише на матеріальні статки, а й свідчити про емоційний стан: *Тієї ночі він пережив повстання раба. Засвітивши електрику, він вперше за місяць побачив кричущий безлад свого помешкання. Пилом припали його нужденні меблі, і на підлозі гідкими купами лежало незаметене сміття. Мокрий холод знадвору пролазив крізь незаліплене вікно, і пориви вітру деренчали шибкою, з якої обсипалась замазка. В кутку над пальмою, що похилила жовте гілля, зловісно ширилась вогка чорна пляма. Тяжкий сум опанував його, бо ця руїна наочно нагадувала йому безглуздя його власного життя, бо спустошеність серця позначилась і на хаті* [23, с. 146–147]. Як і в попередніх аналізованих фрагментах, перше речення подано як пресупозиція до зображуваної ситуації, що доповнює опис кімнати у реченні. В інверсивних висловлюваннях у функції реми наголошено іменниковий елемент *меблі* (модифікований прикметниковим епітетом *нужденні* (“такі, що відзначаються надзвичайною убогістю, злиденні, жебрацькі”) [21, т. 5, с. 453] та лексема *сміття* (“дрібні сухі покидьки, що-небудь зайве, непотрібне”) [21, т. 9, с. 408], модифікована прикметником *незаметене*. Інверсивну структуру має й одне з наступних висловлювань, *В кутку над пальмою, що похилила жовте гілля, зловісно ширилась вогка чорна пляма*, у частині якого рематично наголошено суб'єктний елемент *пляма*, модифікований

означеннями *вогка* та *чорна*, які не містять якісних характеристик, однак у поданому контексті доповнюють емотивно-сміслову канву контексту. Виразність макроречення також досягається через одивненість певних його компонентів. Останнє речення дискурсивного фрагмента становить так званий емотивно-смісловий підсумок переживань персонажа, в якому образно порівнюється його житло та стан душі з *руїною* (“повний розвал, розруха” [21, т. 8, с. 897], *безладдям* (“брак будь-якого порядку, системи” [21, т. 1, с. 132] та *спустошеністю* (“стан морального безсилля, збайдужіння”) [21, т. 9, с. 615], виразно та концептуально доповнюючи характеристику зображуваної картини світу.

Розглянемо тепер англійський компонент кореферентної пари текстових фрагментів: *That night he experienced a slave's revolt. Turning on the electric lights, he saw, for the first time in a month, the terrible mess in his apartment. Dump, cold air from the outdoors was entering through an unsealed window, and gusts of wind rattled the window pane where the putty was loose and crumbling. In the corner, above the palm with its bent and yellow leaves, a dark and moist spot was ominously widening. A heavy sadness overcame him, because this dilapidation was a visual reminder of an absurdity of his life* [25, с. 122]. Англійський відповідник, відрізняючись за своєю синтаксичною побудовою (з огляду на аломорфність систем зіставлених мов), зберігає комунікативно-сміслову архітектуру українського тексту. Прямий порядок елементів у висловлюваннях передає комунікативну структуру оригінального дискурсу, акцентуючи рематичні компоненти з ввідним *there* (*revolting chumps of trash*) та іменник *furniture* як підмет-тему пасивної конструкції. У канві англійського дискурсу також збережено еквівалентну інформаційну модель, у якій певні висловлювання становлять своєрідну пресупозицію, доповнюючи загальне інформаційне тло наведеного контексту. Виразність (як і україномовного компонента кореферентної пари) твориться за допомогою еквівалентних засобів лексичного рівня; емотивний колорит значною мірою надає їй одивненість змістових компонентів дискурсивного фрагменту. Як і в українському тексті, останнє висловлювання *A heavy sadness overcame him, because this dilapidation was a visual reminder of an absurdity of his life* передає складність психологічного стану персонажа, зберігаючи у синтаксичній структурі лексему *dilapidation* – “the conditions of being in ruins or in disrepair” [23, с. 509] та словосполучення *an absurdity of his life*, у якому іменник *absurdity* позначає “lack of harmony as opposed to ration” [23, с. 8].

Висновки. Виразність художнього дискурсу, зокрема функційно-текстових параметрів інверсивних моделей в українсько-англійських кореферентних парах, становить важливий аспект лінгвістичних досліджень. Останнє, безперечно, вимагає врахування літературно-жанрових параметрів аналізованих текстів. Обраний український текст становить зразок *урбаністичної прози* в межах модернізму. Вказаний літературний напрям пов'язують з особливою естетикою суперечливого ставлення до людини та зображуваної дійсності, часто із загостренням внутрішніх емоційних та особистісних протиріч. *Інверсія* як стилістична фігура виконує в українському тексті низку функцій, що виявляються не лише на рівні мікро- та макроконтексту, а й визначають сприйняття усього художнього твору. Оскільки йдеться про українсько-англійські кореферентні пари, то, визначаючи параметри виразності кожного з текстів, необхідно враховувати

ізоморфні та аломорфні риси зіставляваних мов. Синтаксичний аналіз речень в аспекті зіставлення може слугувати лише засобом встановлення ступеня комунікативної відповідності зіставляваних різномовних контекстів. Емотивний потенціал інверсивних висловлювань розкривається лише в поєднанні з іншими різнорівневими інгерентно та адгерентно експресивними одиницями дискурсивного фрагмента. Саме тому ізоморфні та аломорфні риси зіставляваних мовних систем – різна дистрибутивна здатність, частотність вживання, а також доцільність та природність вживання інверсії в текстових уривках кожної з мов й визначають доцільність збереження чи опущення певних стилістично маркованих одиниць оригіналу в цільовому тексті. Виконуючи низку функцій в українському дискурсі, інверсія, однак, характеризується зниженим ступенем виразності та більшою “мобільністю” синтаксичних елементів у порівнянні з англійською мовою, в якій порядок слів детермінує комунікативну структуру висловлювання, визначаючи функцію кожного компонента. У романі В. Підмогильного інверсія використовується для наголошення концептуально значущого елемента у канві дискурсивного фрагмента і розкриття психо-емоційного стану персонажа, зокрема через середовище проживання; у цьому чільну роль відіграє чуже та малознайоме для нього місто, сприйняття якого відбувається через одивненість останнього та створення строкатості палітри його фрагментів, яка, власне, реалізується через незвичне поєднання та метафоризацію елементів інверсивних конструкцій, маніфестуючи негативне ставлення персонажа до середовища перебування. Опис приміщення слугує художньою деталлю, що передає емоційний стан героя твору, вказуючи на його іронічне сприйняття самого себе та некомфортних умов власного життя, непростий душевний стан. Англійський текст як елемент кореферентної пари загалом адекватно відображає особливості українського тексту, зберігаючи емотивно марковані елементи на лексичному рівні, не порушуючи синтаксичних норм англійської мови. Належне врахування ізоморфних та аломорфних рис кожної з мов, використання у дискурсивних фрагментах усієї палітри наявних та доцільних мовних засобів, що відтворюють особливості ідіостилу письменника, уможливило наближення емотивно-сміслових маркерів зіставляваних текстів, а отже, й повноти їхнього сприйняття різномовними реципієнтами. Залучення творів та письменників, що належать до різних літературних епох та напрямів, становить актуальну перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандровська О. Т. Модернізм між минулим і майбутнім: антропологічний дискурс англійського роману : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 444 с.
2. Бацевич Ф. С. Український одивнений художній текст : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 336 с.
3. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць: монографія. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.
4. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наукова думка, 1982. 210 с.
5. Коцюба З. Г. Експресивність номінативних речень як перекладознавча проблема (на матеріалі англійської та української мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2001. 21 с.

6. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: навчальний посіб. Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. 272 с.
7. Лакофф Д., Джонсон М. Метафори, котрими ми живем / пер. с англ., под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. Изд. 2-е. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 256 с.
8. Норман Б. Ю. Когнитивный синтаксис русского языка : учеб. пособие. Москва : ФЛИНТА, 2013. 254 с.
9. Павличко С. Д. Теорія літератури. Київ : Основи, 2002. 664 с.
10. Порівняльні дослідження з граматики англійської, російської та української мов / відп. ред. Ю. О. Жлуктенко. Київ : Наукова думка, 1981. 354 с.
11. Сухорольська С. М., Федоренко О. І. Методи лінгвістичних досліджень. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 344 с.
12. Ткач А. В. Співвідношення понять “варіант”, “інваріант”, “варіантність”, “варіювання” у слов’янському мовознавстві // *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. Ч 2. С. 81–85.
13. Толочко О. Я. Інверсія як риторична фігура: семантичний механізм та експресивний потенціал (на матеріалі англійської та української мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02. 15. Київ, 2021. 20 с.
14. Чабаненко В. А. Мовна норма і мовленнєва підсилена виразність. *Вибрані твори з мовознавства*. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2007. С. 15–69.
15. Chernysh T. O., Yermolenko S. S. More on Jan Twardowski’s word-play: an immanent-transcendent approach. *Мовознавство*. 2020. № 3. С. 38–48.
16. Croft W. *Typology and Universals*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. 311 p.
17. James C. *Contrastive Analysis*. London & New York : Longman, 1990. 209 p.
18. Leech G., Short M. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. Second edition. London and New York : Longman, Pearson, 2007. 404 p.

СЛОВНИКИ, ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ

19. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ : Довіра, 2007. 703 с.
20. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія: Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
21. Словник української мови: В 11-ти т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
22. *The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles* / rev. and ed. C. T. Onions. New York : Oxford University Press, 1975. V. 1–2.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

24. Підмогильний В. Місто. Роман. Львів : Червона Калина, 2002. 312 с.
25. Pidmohylny V. The City (translated by M. Tarnavsky) (P. I) // *Ukrainian Literature*. 2014. Vol. 4. P. 12–103. URL: http://cites.utoronto.ca/Ukr_Lit/Vol104/.
26. Pidmohylny V. The City (translated by M. Tarnavsky) (P. II) // *Ukrainian Literature*. 2018. Vol. 5. P. 105–233. URL: http://cites.utoronto.ca/Ukr_Lit/Vol05/.

REFERENCES

1. Bandrovska O. T. Modernizm mizh mynulym i maibutnyim: antropohichnyi dyskurs anhliyskoho romanu [Modernism between Past and Future: Antropological Discourse of the English Novel] : monohrafiya. Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 2014. 444 s.
2. Batsvykh F. S. Ukrainskyi odyvnenyi khudozhniy tekst [Ukrainian Accentuated Literary Text] : monohrafiya. Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 2018. 356 s.
3. Chabanenko V. A. Movna norma i movlennyeva pidsylena vyraznist' [Language norm and speech intensified expressivity] // *Vybrani pratsi z movoznavstva*. Zaporizhzhya : Diprovs'kyi metalurh, 2007. S. 15–69.
4. Huiivanyuk N. V. Funktsionalno-semantysnyi spivvidnoshennya v systemi syntaksychnykh odynyts [Functional and Semantic Relations in the System of Syntactical Units] : monohrafiya. Chernivtsi: Ruta, 1999. 336 s.
5. Yermolenko S. Ya. Syntaksys i stylistychna semantyka [Syntax and Stylistic Semantics]. Kyiv : Naukova dumka, 1982. 210 s.
6. Kotsiuba Z. H. Ekspresyvnist' nominatyvnykh rechen' yak perekladoznavcha problema (na materialy angliys'koi ta ukrains'koi mov) [Expressivity of nominative sentences as a translation problem (based on English and Ukrainian languages)] : avtoref. dys. ... kand. filol. Nauk: 10. 02. 16. Kyiv, 2001. 21 s.
7. Kukharenko V. A. Interpretatsiya tekstu: navch. posib. [Text Interpretation : A textbook]. Vynnytsa : NOVA KNYHA, 2004. 272 s.
8. Lakooff D., Dzonson M. Metafory, kotorymi my zhivym [Metaphors We live By] / per s angl., pod red. s predislov. A. N. Baranova. Izd 2-e. Moskva : LKI, 2008. 256 s.
9. Norman B. Yu. Kognitivnyi sintaksis russkogo yazyka: ucheb. posob. [Cognitive Syntax of the Russian Language: A Textbook]. Moskva : Flinta, 2013. 254 s.
10. Pavlychko S. Teoriya literatury [Theory of Literature]. Kyiv : Osnovy, 2002. 664 s.
11. Porivnyalni doslidzhennya z gramatyky angliyskoi, ukrainskoi ta rosiyskoi mov / vidp. Red. O. Yu. Zhluktenko. Kyiv : Naukova dumka, 1981. 354 s.
12. Sukhorolska S. M., Fedorenko O. I. Metody lingvistychnykh doslidzen' {Fundamentals of Linguistic Research}. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2006. 344 s.
13. Tkach A. V. Spivvidnoshennya ponyat' "variant", "invariant", "variatyvny", "variyuvannya" v slovyanskomu movoznavstvi [Correlation of the notions "variant", "invariant", "variability", "variation" in Slavic linguistics / *Filologichni studii*. 2013. Vyp. 9. Ch. 2. S. 81–85.
14. Tolochko O. Ya. Inversia yak rytorychna figura: semantychnyi mekhanizm ta ekspresyvnyi potentsial (na materialy angliyskoi ta ukrainskoi mov) [Inversion as a rhetorical figure: Semantic mechanism and expressive potential (based on English and Ukrainian languages)]: avtoref dys kand filol nauk : 10.02.15. Kyiv, 2021. 20 s.
15. Chernysh T. O., Yermolenko S. S. More on Jan Twardowski's word-play: an immanent-transcendent approach. *Movoznavstvo*. № 3, 2020. С. 38–48.
16. Croft W. Typology and Universals. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. 311 p.
17. James C. Contrastive Analysis. London & New York : Longman, 1990. 209 p.
18. Leech G., Short M. Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. Second edition. London and New York : Longman, Pearson, 2007. 404 p.

DICTIONARIES AND REFERENCE-BOOKS

19. Zhaivoronok V. V. *Znaky ukraïnskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk* [Signs of Ukrainian Ethnoculture: A Dictionary and a Reference Book]. Kyiv: Dovira, 2007. 703 s.
20. Selivanova O. O. *Lingvistychna entsyklopediya* [Linguistic Encyclopedia]. Poltava : Dovkillya-K, 2011. 844 p.
21. *Slovnyk ukraïnskoi movy v 11-ty tomakh* [Dictionary of the Ukrainian Language in 11 volumes] / redkol.: I. K. Bilodid (holova) ta in. Kyiv : Naukova dumka, 1970–1980. T. 1–11.
22. *The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles* / rev. and ed. C. T. Onions. New York : Oxford University Press, 1975. V. 1–2.

SOURCES

23. Pidmohylny V. *Misto*. Lviv : Chervona Kalyna, 2002. 312 s.
24. Pidmohylny V. *The City* (translated by M. Tarnavsky) (P. I) // *Ukrainian Literature*. 2014. Vol. 4. P. 12–103. URL: http://cites.utoronto.ca/Ukr_Lit/Vol104/.
25. Pidmohylny V. *The City* (translated by M. Tarnavsky) (P. II) // *Ukrainian Literature*. 2018. Vol. 5. P. 105–233. URL: http://cites.utoronto.ca/Ukr_Lit/Vol105/.

Стаття надійшла до редколегії 14.05.2022

Прийнята до друку 11.07.2022

**FUNCTIONAL AND TEXTUAL PARAMETERS
OF INVERTED DISCOURSE FRAGMENTS
IN UKRAINIAN-ENGLISH CO-REFERENTIAL PAIRS
OF MODERNISTIC TEXT**

Orest Tolochko

*Ivan Franko National University in Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
orest.tolochko@lnu.edu.ua*

The article deals with the expressive functional and textual parameters of inverted sentences in the discourse fragments of a modernist text within the Ukrainian-English co-referential pairs. The comprehensive linguistic elucidation requires the text style and genre traits consideration. The analyzed Ukrainian text presents a pattern of the “urban trend” of the modernistic prose. Literary modernism is associated with a special aesthetic dimension aimed at the revelation of controversies between a person’s emotions and the environment. The stylistic function of inversion is revealed within the framework of a macrocontext which effects the readers’ perception of the whole literary work. The analysis of the Ukrainian-English co-referential pairs implies consideration of isomorphic and allomorphic features of the contrasted languages with the indication of the contexts’ expressive characteristics. The contrastive analysis of Ukrainian-English syntactic constructions may serve as a means of establishing their communicative and structural equivalence. The emotive potential of the inverted sentences may be disclosed when combined with additional inherently and

adherently expressive units of different language levels within the analyzed discourse fragments. Isomorphic and allomorphic features of the contrasted languages (distribution, frequency, usage relevance factors) in each of them determine the importance of the inverted order preservation in the target text. Inversion as a stylistic figure is endowed with the decreased expressive potential in the Ukrainian text, while in English one the syntactic order is functionally determined and its deliberate violation (inversion) constitutes the so-called “structural-and-connotational realia” in relation to the Ukrainian language which possesses a greater emotive force. In V. Pidmohylny’s prose, inversion is used to perform various functions: the sentence units emphasis, the interpretation of artistic detail, and the revelation of personage’s emotional experience in relation to his life (the inability to harmonize his personal inner feelings and motives) as well as to the environment (unknown and bizarre city, uncomfortable and bleak dwelling). The consideration of convergences and divergences of the contrasted fragments within the framework of co-referential contexts with the attention to the writer’s style will contribute to the appropriate perception of the texts by readers in different languages.

Key words: inversion, inherent and adherent expressiveness, comparison, co-referential pair, isomorphic and allomorphic features, discourse fragment, language levels.